

Izvorni znanstveni rad
UDK 811.163.42'282 Bistra (091)(497.5)
Primljeno 2011-01-12

GOVOR GORNJE BISTRE I BISTRANSKOGA KRAJA

Anita Celinić, Zagreb

Sažetak

U radu se analizira fonološki i, dijelom, morfološki sustav kajkavskoga govora Gornje Bistre i bistranskoga područja, smještenoga podno gore Medvednice dvadesetak kilometara od Zagreba. Riječ je o kajkavskome govoru koji pripada staroj, konzervativnoj skupini govora (koji čuvaju osnovnu kajkavsku akcentuaciju) i koji se, prema novijim podjelama kajkavskoga narječja, svrstava u središnjozagorski dijalekt. Govor je to koji, uz tronaglasni sustav i čuvanje metatonijskog cirkumfleksa, karakteriziraju sljedeći refleksi polaznih, starohrvatskih vokala: izjednačeni jat i šva u dugom su slogu dali diftong ie (usporedno s kojim u vokalskom sustavu postoji diftong uo na mjestu dugoga o), u kratkome zatvoreno ɛ, a stražnji nazal ɔ i slogotvorno ɹ u dugom su slogu dali diftong ou, a u kratkome zatvoreno ɔ. Govor obilježava i zamjena završnoga o zatvorenim ɛ. U deklinaciji imenica karakterističan je izostanak sinkretizma, odnosno čuvanje starijih nastavaka u DLI mn., morf -mę u 1. l. mn. prezenta te mnoge druge jezične crte, veći dio kojih Bistru povezuje sa širim kajkavskim jezičnim područjem.

Ključne riječi: Bistra, kajkavsko narječje, dijalektologija

Gornja Bistra (*Guōrńa Bństra*) i bistranski kraj, *Bistrńni* i izvorni bistranski (*bistrńjski*) govor (ili, preciznije, govori) nisu dosad opisivani u jezičnoj, dijalektološkoj literaturi. Smješteni nedaleko od Zagreba, dovoljno su mu blizu da ih zapljuskuju sve intenzivniji zagrebački jezični, i drugi, utjecaji, a istovremeno ipak i dovoljno daleko te su do danas uspjeli očuvati svoju jezičnu posebnost. Ovim se radom – uz to što se donose prvi, osnovni podaci o bistranskom govoru – nastoji dati prilog da se ta posebnost zadrži i dalje, što dulje.

Analizirajući govor određenog kraja, pa i bistranskoga, valja utvrditi granice promatranog područja – jesu li one administrativne (bilo svjetovne ili crkvene, suvremene ili povijesne) ili su i prirodne. U pogledu administrativnih granica potrebno je uočiti određuju li one navedeno područje samo izvana, osiguravajući

mu tako cjelovitost i koherentnost, ili ga presijecaju i iznutra, utječući na moguću divergentnost jezičnog razvoja unutar prvotne cjeline. Još više od administrativnih granica, na jezični razvoj određenog područja djeluje zemljopisna konfiguracija; izrazitije prepreke (rijeke, gore i sl.) ograničavaju komunikaciju među susjednim područjima gotovo redovito uzrokujući dijalekatsku diferencijaciju.

Bistransko područje obuhvaća sljedeća mjesta: Gornju i Donju Bistru, Novake Bistranske, Poljanicu Bistransku, Bukovje Bistransko, Oborovo Bistransko te Jablanovec i Ivanec, s pripadajućim zaseocima. Kraj je to sa sjeverne strane omeđen masivom Medvednice, koja ga razdvaja od 22 kilometra udaljenog Zagreba; s južne tokom rijeke Krapine, s čije je desne strane Zaprešić s okolicom; na zapadu se nadovezuje područje mjesta Jakovlja. Prostor je kroz povijest dugo bio objedinjen u jednu župu. Etnografski ga karakterizira ista, *bistrajnska*, narodna nošnja. U 2. polovici 20. st. kao cjelina potpadao je pod onodobnu općinu Zaprešić. U novijem teritorijalnom ustroju nakon osamostaljenja Republike Hrvatske osnovana je općina Bistra. U njezin su sastav ušla sva spomenuta mjesta osim Jablanovca i Ivanca koji su administrativno ostali pod Zaprešićem. Ista dva mjesta, Jablanovec i Ivanec, naknadno su se izdvojila iz bistranske župe sv. Nikole u posebnu župu sv. Marije Pomoćnice, potencirajući tako prelomljenost dotad administrativno jedinstvenoga bistranskog područja na dva dijela. Takva novija teritorijalna struktura mogla bi se odraziti i na dijalektološku sliku bistranskoga područja. Uz to, na nju od devedesetih godina 20. st. bitno utječe i dolazak većeg broja inogovornih doseljenika, kao što je to slučaj i u drugim sličnim mjestima nadomak Zagrebu, pa nije rijetkost da domaći, izvorni govor ponegdje postaje manjinom, da se sve više ograničava, smanjuje polje u kojem on služi kao sredstvo komunikacije, da se povlači u uže, obiteljske okvire, iza zatvorenih vrata, a nerijetko je i generacijski obilježen karakterizirajući osobe starije životne dobi.

Kao što je to i inače slučaj u hrvatskoj dijalektologiji, osobito na području kajkavskoga narječja, bistranski kraj kao cjelina unutar sebe govorno nije posve homogen. No, premda bi se vjerojatno za gotovo svako mjesto mogle izdvojiti određene jezične crte koje ga razlikuju od ostalih, temeljne su značajke za sve govore bistranskoga područja iste. To su one crte koje ovaj kraj kao cjelinu karakteriziraju na zamišljenoj dijalektološkoj karti hrvatskoga jezika, izglose koje bistranski govor kao makrosustav dovode u jezične suodnose s okolnim područjima, povezujući ih ili dijeleći. Kao predstavnik bistranskoga govora za ovu je analizu izabran jedan mjesni govor – govor Gornje Bistre, s kojim se tek mjestimice uspoređuje stanje u ostalima, prvenstveno u govoru Poljanice Bistranske (*Polànica*). Analizu sam izradila na temelju vlastitoga, kraćega terenskog istraživanja u kolovozu 2009. godine. Istraživanje je obuhvatilo ispunjavanje, za ovu

priliku izrađenoga, dijalektološkog upitnika od nekoliko stotina riječi i snimanje slobodnoga govora izvornih govornika.¹ Analizirana je prvenstveno glasovna, fonološka razina, a u manjoj mjeri i oblikoslovna, morfološka. I istraživanje i analiza preliminarnog su karaktera, napravljeni s namjerom da se istaknu osnovna obilježja bistranskoga govora, bez pretenzija da budu iscrpni.

Stjepan Ivšić, istaknuti hrvatski jezikoslovac, u svojoj je studiji “Jezik Hrvata kajkavaca” iz 1936. godine, sve do danas temeljnom radu za proučavanje kajkavskoga narječja, Bistru ucrtao na kartu kajkavskih akcenatskih tipova. Svrstao ju je u prvu, stariju, konzervativnu skupinu govora koju u osnovi karakterizira čuvanje metatonijskog cirkumfleksa tipa *posêkel – posèkli*. Kako on, s obzirom na nekoliko drugih akcenatskih tipova, za svaku skupinu određuje i podtipove, navodi sljedeće: “tip I₆ [dolazi, op. a.] u jednom dijelu srezova Dugo selo (Kraljevec, Prozorje, Ostrna) i Stubica (Bistra)” (Ivšić 1936, str. 82). Spomenuti podtip karakteriziraju akcenatski tipovi *žèna, letî, sûša, vîno*. Ivšić pritom ne precizira o kojem se mjestu iz bistranskoga područja radi niti kakav je tu odnos Bistre i Stubice. Na kraju same rasprave, gdje donosi oglede akcenatskih tipova, primjer za tip I₆ nažalost izostaje.

U svojoj podjeli kajkavskoga narječja na dijalekte Mijo Lončarić u knjizi “Kajkavsko narječje” (1996.) bistransko područje izrijekom ne spominje, ali ga na karti svrstava u bednjansko-zagorski (nazvan i središnjozagorski) dijalekt koji karakterizira čuvanje metatonijskog akuta (kako je to pokazao Ivšić) te jednačnije stražnjeg nazala *o* i slogotvornoga *l* u vokalu koji nije *u*. Taj dijalekt pokriva šire područje u kojem se nalaze, među ostalima, i Bednja, Ivanec, Sveti Križ Začretje, Zlatar, Stubica i Šestine.

U pogledu istraživačkih planova predviđeno je da se govor Gornje Bistre (ili koji drugi s bistranskoga područja) istraži za budući hrvatski jezični atlas te će se tako taj govor kao punkt nalaziti na lingvističkim kartama spomenutoga atlasa.

¹ Govornice su bile:

– u Gornjoj Bistri – Dragica Tišljar (r. 1931.), koja je dala većinu podataka, te Anđela Coha (r. 1929.) i Suzana Coha (r. 1978.)

– u Poljanici Bistranskoj – Ljubica Sever-Šeni (r. 1923.) i Jelica Jurak (r. 1921.). Ovom im prilikom zahvaljujem na suradnji i susretljivosti. Na organizaciji istraživanja i podacima o bistranskom kraju zahvaljujem profesorima Domagoju Sironiću i Verici Grgac.

Bistranski kraj jezično pripada kajkavskome narječju hrvatskoga jezika. Ipak, što se same upitno-odnosne zamjenice za neživo (‘što’) tiče, područje nije homogeno – supostoje tu i *käj* i *kěj²* (npr. u Gornjoj Bistri) i *kđj* (npr. u Poljanici).

FONOLOGIJA

Naglasak

Kako je to utvrdio već Stjepan Ivšić ubilježivši Bistru na svoju kartu kajkavskih akcenatskih tipova (1936.), naglasni je sustav bistranskih govora troakcenatski, kakav je u pogledu inventara bio i polazni starohrvatski naglasni sustav, odnosno tzv. osnovna kajkavska akcentuacija. Prozodijski inventar čine, dakle, kratki naglasak ([˘]), fonetski većinom silazan,³ zatim dugi silazni ([˘]) i dugi uzlazni naglasak ([˘]). Kao varijanta kratkoga javlja se i tromi naglasak ([˘]) koji se može odužiti sve do akuta ([˘]). U govoru su ukinute nenaglašene (prednaglasne) dužine, osim u primjerima tipa *miesiti*, *vlievati* koji svjedoče kako je do ukidanja prednaglasnih dužina došlo nakon diftongacije jata.⁴

Primjeri naglasaka:

[˘] – *plük⁵* ‘plug’, *kòl* ‘kolac’, *čùde* ‘mного’, *kòkoš*, GA jd. *čovèka*, *lèđina*

² U radu se pri navođenju dijalektnih potvrda koristi tradicionalna hrvatska dijalektološka transkripcija. Tako se točkom ispod samoglasnika označava njegova zatvorenost: *e* je zatvoreno *e*, glas koji se izgovara između *e* i *i*; *o* je zatvoreno *o*, glas koji se izgovara između *o* i *u*; *a* je glas tipa *a* izgovorom pomaknut prema stražnjem vokalskom nizu, tj. prema *o*. Repićem okrenutim ulijevo ispod samoglasnika označava se njegova otvorenost: *e* je otvoreno *e*, glas koji se izgovara između *e* i *a*. Repić udesno ispod samoglasnika označava nazalnost (nosni izgovor): *e* je nazalno *e*, *o* je nazalno *o*. Slovim *ú* i *ô* (s točkom iznad) označavaju se vokali *u* i *o* ponešto prednje artikulacije (između *u* i *ü* odnosno između *o* i *ö*). Šva (*ə*) srednji je vokal neutralne artikulacije. Kružić ispod sonanta označava njegovu slogotvornost: *r* – slogotvorno *r*, *l* – slogotvorno *l*. Znakovi *č* i *ž* označavaju “srednje” afrikate u sustavu u kojem ne postoje dva, već samo jedan par afrikata, tj. (*č*, *ć*) > *č*, (*ž*, *ž* – standardnojezičnom grafijom *dž*, *đ*) > *ž*. Znak *l* označava palatalizirano, “umekšano” *l*. Palatalni sonanti koji se u standardnoj grafiji pišu digrafima *lj* i *nj* označavaju se znakovima *l* i *n*. Velar *h* piše se slovom *x*.

³ Kratki se naglasak ovdje, kao i općenito u hrvatskim troakcenatskim govorima, po tradiciji bilježi znakom [˘], identičnim kratkosilaznom naglasku u novoštokavskim govorima i standardnome hrvatskom jeziku. Ipak, taj se akcent ne podudara s kratkosilaznim naglaskom jer u troakcenatskom sustavu ne postoji opreka po intonaciji u kratkom slogu, odnosno intonacija u kratkom slogu nije relevantna, pa se kratki akcent tu ne mora nužno ostvariti silazno – za razliku od četveroakcenatskog novoštokavskog sustava i hrvatskoga književnog jezika gdje u kratkom slogu postoji opreka po intonaciji pa uz kratkosilazni postoji i kratkouzlazni naglasak. Stoga se u stručnoj literaturi u troakcenatskim govorima poput bistranskoga kratki akcent bilježi iktusom ([˘]).

⁴ To se vjerojatno odnosi i na diftonge *uo* i *ou* (od dugih *o*, odnosno *o* i *l*) premda u prikupljenoj građi za njih nije bilo potvrde.

⁵ Svi se primjeri u članku donose fonetski, dakle onako kako ih je govornik izgovorio, a ne fonološki.

ˆ – *vûxę* ‘uho’, *mêļa* ‘brašno’, *kapiēlica*, *kuōst*, *Guōrnā Bīstra*, *kupûvati*
 ˆ – prez. 3. jd. *bolī*, G jd. *glavę*, *pōt* ‘put’, *žęna*, *dīēte*, *rouka*, *fūreĳ* ‘komad
 drva’

Podrijetlo i distribucija naglasaka:

Govoreći o njihovu podrijetlu, naglasci se izvode iz starohrvatskoga troakcentnatskog sustava (iz tzv. osnovne kajkavske akcentuacije)⁶:

˘ < polaznoga kratkog naglasaka: *òkę* ‘oko’, *sĳę*, *gròp* ‘grob’, *nęvęsta*

ˆ < polaznog cirkumfleksa (staroga i metatonijskoga): *siēne* ‘sijeno’, *męse* ‘meso’, *govędina*, *kĳf* ‘krv’, A jd. *glāvu*; *vûxę* ‘uho’, *želouđec*, *svōra*, *otāva*, *na potōku*, *škārje*, *čriēsna*, prez. *dīelaš*, *mīslim*, r. pr. ž. *znāla*, *štiēla* ‘htjela’, r. pr. m. *posiēkel*, *z miēnu* ‘sa mnom’

˘ < polaznog akuta (novoga praslavenskog ili metatonijskoga): G jd. *glavę*, *rožāk*, *gròbję*, *ščāp*, prez. *lęti*, zb. im *robję* ‘rublje, roba’, *kuōlję*, *gĳmje*, prez. *pĳtam*, *pĳšem*, *jĳem* ‘jedem’, r. pr. m. *ĳmel* ‘imao’, imp. *pĳri*, *sūša*. Na kraju izgovorne cjeline, pred stankom, zavinuti se naglasak u otvorenoj ultimi može zamijeniti dugim silaznim pa su moguće dublete tipa prez. jd. 3. *bolī/bolī*, G jd. *glavę/glavę*. U govoru Poljanice, za razliku od govora Gornje Bistre, zabilježen je akcent *sūša*.

Uz navedeno osnovno podrijetlo suvremenih naglasaka, iz novijih distribucijskih pravila proizlazi i dodatno podrijetlo dugoga uzlaznog naglasaka. Naime, u govoru se uglavnom čuva staro mjesto naglasaka, tj. ono kakvo je bilo u polaznome, starohrvatskom jeziku, ali ipak s određenim novijim ograničenjima u distribuciji.

U jednosložnim riječima mogu biti sva tri naglasaka: *tīč* ‘ptica’, *čęr* ‘kći’, G mn. *rouk* ‘rukū’. Na zadnjem slogu (ultimi) višesložnih riječi ne može stajati kratki naglasak; kratki se naglasak s ultime redovito pomaknuo na slog ispred – bilo polazno dug ili polazno kratak.

Pomakom kratkog naglasaka s ultime na prethodni dugi slog (tj. na polaznu prednaglasnu dužinu) dobiven je dugi uzlazni naglasak (kakav stoji i na mjestu tzv. novog praslavenskog akuta): **glāvā*⁷ > *glāva*, **zdęnęc* > *zdęnęc*. Pomakom kratkog naglasaka s ultime na prethodni polazno kratki slog dobiven je također dugi uzlazni naglasak: **žęnā* > *žęna*, **čovęk* > *čovęk*, **zōrā* > *zōra*, **čęlę* > *čęlę*,

⁶ Osnovnu kajkavsku akcentuaciju, kao akcentatski sustav sa specifičnom raspodjelom metatonijskih praslavenskih naglasaka – akuta i cirkumfleksa, opisao je Stjepan Ivšić u spomenutomu radu “Jezik Hrvata kajkavaca”.

⁷ Crta iznad samoglasnika označava njegovu dužinu, npr. *ā* je dugo *a*. Zvezdicom je ovdje označena pretpostavljena ranija akcentatska razvojna faza.

**děškà* > *děska*. Novija su distribucijska pravila dakle prouzročila i novo, dodatno podrijetlo dugoga uzlaznog naglasaka. Dugi uzlazni naglasak nastao na mjestu polazne nenaglašene kračine pri pomaku kratkog naglasaka s ultime (dakle, u nezadnjem slogu) bitna je karakteristika bistranskoga govora. Na mjestu polazno kratko naglašenoga nezadnjeg sloga ostaje i dalje kračina (N mn. *děske*, *měša*, *kopriva*, *sobota*). Tako su se, s jedne strane, u bistranskom govoru izjednačili akcentaski tipovi *ženà* i *glāvà*, a, s druge, na nov se način održavaju stare razlike između akcenatskih tipova *ženà* i *měša*.

Na srednjem i na prvom slogu višesložnih riječi mogu stajati sva tri naglasaka: G jd. *čověka*, *svěkva*, *posoda*; *mājka* ‘baka’, *vūsnice*, *boūmbrek* ‘bubreg’. Za razliku od kratkog naglasaka s ultime koji je na polaznu prednaglasnu dužinu prešao tvoreći dugi uzlazni naglasak, sa srednjeg sloga kratki naglasak ne prelazi na prednaglasnu dužinu, već se u tom slučaju prednaglasna dužina pokratila: *kūpiti* > *kupiti*, *pītati* > *pitati*, *naxrāniti* > *naxraniti*, r. pr. *pūkàli* > *pukàli*. Od tog su pravila zabilježene i neke iznimke, npr. N jd. *sōseda* ‘susjeda’ te već navedeni primjeri s diftonzima *miesiti*, *vliēvati*.

Ako se usporedi opisano akcenatsko stanje u govoru Gornje Bistre s temeljnim podacima koje je naveo S. Ivšić za podtip I₆ u kojem uz Stubicu spominje Bistru (ne precizirajući iz kojega konkretnoga bistranskog govora ima podatke) uočavaju se određene razlike. Temeljni su odnosi, dakako, isti – i u Gornjoj se Bistri čuva metatonijski cirkumfleks tipa *posēkel–posēkli* (Gornja Bistra: *posītekel–posēkli*), što karakterizira cijelu Ivšićevu konzervativnu grupu govora, ali se čuva i akut u nezadnjem slogu tipa *sūša* i u otvorenoj ultimi tipa *letī*, uz napomenu da se u posljednjem slučaju može zamijeniti cirkumfleksom, što se ipak rjeđe čuje. Prema Ivšićevom *žēna* u Gornjoj Bistri dolazi *žēna* (precizno: *žēna*), no Ivšić je tu očito prvenstveno želio pokazati kako u govoru izostaje oksitoneza (*ženà*), a ne konkretan naglasak na novom akcenatskom mjestu. Kako je rečeno, tip *sūša* zabilježen je u govoru Poljanice. Moguće je zaključiti da Ivšić podatke za bistransko područje nije skupio u samoj Gornjoj Bistri.

Samoglasnici

Samoglasnički inventar koji karakterizira govor Gornje Bistre potvrđen je i u govoru Poljanice Bistranske, a može se pretpostaviti da vrijedi i za cijelo bistransko područje. Sastoji se od sljedećih jedinica:

- u dugom slogu: *ī*, *ie/ē*, *ē*, *ā*, *uo/ō*, *ou/ō*, *ū*; *ī̄*
- u kratkom slogu: *i*, *e*, *ɛ*, *a*, *o*, *ɔ*, *u*; *ɾ*.

Za dugo *ā* u Poljanici je zabilježen i diftong *au* (*kolāuč*¹).

Fonemi *uo/ō*, *ou/ō* i *ie/ē* imaju diftonšku i monoftonšku varijantu. Riječ je o dubletama, slobodnim alternacijama pa će nerijetko isti govornik upotrijebi-

ti sad jednu, sad drugu mogućnost. Diftonške varijante vjerojatno su starije, a monoftonške, u odnosu na njih, inovacijske. Osobito su podložni alterniranju s monoftonškom varijantom diftonzi *uo* i *ou* dok je diftong *ie* postojaniji i mnogo se rjeđe zamjenjuje s *ē*.

U nenaglašenom slogu vokal *o* gotovo je redovito zamijenjen vokalom *u*, što se može smatrati novijom pojavom.

Nenaglašeni vokali *e* i *ē* mogu se neutralizirati u srednjem *e*. Do te pojave češće dolazi u prednaglasnom slogu: *leđina/leđina*, *svėkřva/svekřva*, *šėnřca/šenřca*, *vřdeřa/vřdeřa*.

Vokal *u* ne može se naći na početku riječi – pred njim dolazi protetsko *v*: *vřxe*, *vřsnice*, *vuřgřti*, *vřra*. Pred početnim *o* proteze nema (*o*ke). Pred početnim *r* dolazi *x* (*xřš* ‘raž’).

Nenaglašeni vokal *o* podložan je distribucijskom ograničenju. On se ne može naći u otvorenoj ultimi, odnosno u završnom položaju. Na tom je mjestu redovito zamijenjen zatvorenim *e* (*o*ke, *prėdive*, *sřke jřtre*, *čřde*, *sřme*, *mėste*, pril. *tėške*, r. pr. s. *prėdalė*). Osim u završnom položaju, zamjena *o* > *e* provedena je i još ponegdje. Tako je na primjer u prednaglasnom položaju u riječi *deřica* ‘udovića’ i u gramatičkom morfemu za I jd. muškog roda *-em*, koji se vjerojatno treba izvesti iz nastavka za tvrde osnove, *-om*, a ne iz nastavka *-em* iz mekih osnova jer bi u tom slučaju danas nastavak glasio *-em*, s otvorenim *e* kao kontinuantom polaznoga *e*. Zamjena *o* s *e* bitna je karakteristika bistranskoga govora, ali i mnogih drugih govora kajkavskoga narječja – u zagrebačkoj okolici i drugdje.

Vokal *a* se uz *j* zamjenjuje otvorenim *e*: *pejdřš* ‘pajdaš, prijatelj’, *kėj* ‘kaj’.

Napomene o realizaciji vokala:

– fonemi /*ō*/ i /*o*/ te /*ū*/ i /*u*/ ostvaruju se ili kao [*ō*, *o*, *ū*, *u*]⁸ ili s ponešto prednjom artikulacijom, kao [*ō̄*, *ó*, *ū̄*, *ú*]⁹

– fonemi /*ā*/ i /*a*/ ostvaruju se, češće, kao srednji [*ā*, *a*], ali ponekad i zatvoreno prema stražnjem vokalskom nizu, kao [*ā̄*, *ā*].

Primjeri samoglasnika:

Dugi

ī – prez. jd. 3. *lėti*, prez. jd. 3. *dřži*, prez. jd. 1. *přtam*, *trř*, *zřma*, *řivot*, r. pr. *vdřgla*, *zbudřla*, *kmřca*, r. pr. *vřdeřa*, *řřtek* ‘žito’, r. pr. m. *řmėl* ‘imao’

ie/ē – *dřete*, *sřene*, r. pr. ř. *dřėla* ‘djela stavila’, prez. jd. 1. *jřem* ‘jedem’, *kamřėne*, *lřėpe* ‘lijepo’, *zmřėsni* (*křřx*) ‘koji je napravljen od kukuruznoga i raže-

⁸ Kosim se zagrada (*//*) označava fonološki podatak, a uglatima (*[]*) fonetski (izgovor).

⁹ Glas *ó* srednji je glas između *o* i *ō̄*, a *ú* je srednji glas između *u* i *ū̄*.

nog brašna (o kruhu), *priēma* 'tkalački stan'; *snēxa*, *zēlva* 'muževa sestra, zao-va', *pēkēl* 'pakao'

ē – *jētra*, *pēta*, *zdēneč*, *mēsē* 'meso', *jēzik*, *žēna*, *jēčmen* 'ječam', *čēr*, *svētek*, prez. jd. 1. *spēčēm*, *mēla* 'brašno', G jd. *vodē*, *nē znam*, *pēt*, *sēne* 'svejedno', *bētēžni* 'bolesni'

ā – *otāva*, *Trojāki* 'Duhovi', *ščāp*, *tāst*, prez. mn. 2. *znāte*, r. pr. ž. *prebāvila* 'izdržala, pretrpjela', *košāra*, *mālta* 'rampa, brklja na ulazu u grad', *Pantofčāk*, *na glāvu*, *nājžē* 'tavan'

uo/ō – *kuōža*, *vuōlje* 'ulje', *duōj/dōj* 'tko', *duōjti* 'doći', *kuōla/kōla*, *na uōgnū/na oĝnū*, *guōrni*, *kuōst*, *vōjs* 'voz', *na kōjnu*, *stuōlĥak*, *tuō* 'to', *jaluōfčica* 'mlada krava', *ōre* 'orax', *ōgeń*, *čōvek*, *pōček*, *ōteč*

ou/ō – N mn. *zōubi*, *pōt*, *rōuka/rōka*, *boūmbreĥ/bōmbreĥ* 'bubreg', *žōuč/žōč*, I jd. *š čerjōū* 's kćeri', *sōšet*, *rōbec*, r. pr. ž. *spōcala* 'ispucala', *posōda*

ū – *lepūx* 'lopuh', *jūtre* 'ujutro', *vūxe*, *sūša*, *Vūzem*, *kupūvati*, *xūdi* 'ljuti', prez. mn. 1. *kuřime*

ī – *gīm*, *svēkīva*, *kīf* 'krv', r. pr. m. *xmīl* 'umro', *vīxĥē*

Kratki (naglašeni i nenaglašeni)

i – *zornīca*, *tīč* 'ptica', *slīva* 'šljiva', *nīš* 'ništa', *glībok* 'dubok', *korīte*, r. pr. m. *počīnulī*, *mīkalī*, N mn. *koprīve*, r. pr. ž. *svītala*, *gībanica*, *xīža*; *imēli*, (*dojti*) *dimūōf*, r. pr. mn. *dēlalī*

ē – *mēša* 'misa', r. pr. m. *sējalī* 'sijali', *blēskati*, *jēsti*, *vēs* 'sav', *dēneš* 'danas'; *dēvīca* 'udovica', *leštīna* 'suho lišće', r. pr. ž. *zešīle* 'sašile', *povēsmē*, *sōšet*, *ōkne*, *žējden* 'žedan'

ē – *prēdive*, *pēpēl*, prez. mn. 1. *pēlamē*, *sēsti*; *leđīna*, *mētālī*, *peļālī*, *grēben*, prez. mn. 1. *nīesmē* 'nismo'

a – *Bistrāni*, *pāreņica*, N mn. *krāve*, *slāma*; *naxranīti*, *pādala*

o – *krōf*, *kōjĥ*, N mn. *dōjnice*, N mn. *kōkoši*, *sōbōta*, *mōjt* 'možda', r. pr. ž. *xōdila*, (*biti*) *dōme*; *robjē*, *složīle*, *odīla*, *žīvot*

o – *stōpa* 'stupa', *kōdeļa*, *vōna*, *dōge* 'dugo'; *rokāf*, *jēmpot* 'jedanput'

u – *čūde* 'mnogo', r. pr. s. *sušīle* 'sušilo', *kūliki*, *rūšica* 'plahta', *lūksīja*, *vūra*; *kupīti*, *x vūōdu*

r – *tīlīca*, *tīkati*, *vīx*; *prtūlet* 'proljeće', *stīnīščē*, r. pr. s. *zmīzāvalē* 'smrzavalo', *tīgovīna*, prez. jd. 3. *dīžī*, *svēkīf* 'svekar'

*Podrijetlo samoglasnika*¹⁰

Samoglasnici \bar{i} , i , \bar{a} , a , \bar{u} , u , \bar{r} , r i o potječu od odgovarajućih samoglasnika polaznoga sustava ($\bar{i} > \bar{i} - \text{s}\bar{i}n$, *Bistran* ‘stanovnik Bistre’; $i > i - \text{t}\bar{i}\check{c}$, *leđina*; $\bar{a} > \bar{a} - \text{gl}\bar{a}va$, *otava*; $a > a - \text{or}\bar{a}ti$, *slama*; $\bar{u} > \bar{u} - \text{dr}\bar{u}ge$ ‘drugo’, *ludi*; $u > u - \text{l}\bar{u}k$, *pluk* ‘plug’; $\bar{r} > \bar{r} - \text{t}\bar{r}gala$, *gdi*; $r > r - \text{b}\bar{r}ze$ ‘brzo’, *prina*; $o > o - \text{g}\bar{or}e$, r. pr. s. *pòsušil'e* ‘posušilo’). Kratki potječu i od pokraćenih dugih.

Dugo je \bar{o} dalo diftong *uo* (koji danas alternira s \bar{o}) (*tuō* ‘to’, *kuōla*, prez. *duōjdēm*, *kuōst*, *stuōlnak*).

Refleksi polaznoga dugog jata (\check{e}) i šva (ə) izjednačili su se – kratki u završenome e , a dugi u diftongu *ie* ($\check{e} > e - \text{d}\check{e}lati$, *dēda*, *nevēsta*, *sēmē*, *posēči*, *k glāve*, *na nōge*, *čovēk*, *kōdeļa*; $\check{e} > ie - \text{prez. d}\check{e}laš, *gnīezde*, *mlīeke*, prez. *jīēm*, *dvīē* ‘dvije’, r. pr. ž. *štīēla* ‘htjela’; $\text{ə} > e - \text{p}\check{e}s, *mēša*, N mn. *dēške*, *vēs* ‘sav’, prez. *žējnjēm* ‘žanjem’, *dēņes*, r. pr. ž. *zēšilē* ‘sašile’, *pēkēl*, *zdēņec*; $\bar{\text{ə}} > ie - \text{t}\bar{i}ēnka$ ‘tanka’, G mn. *desīēk*, L jd. *pīēklu*, *pīējn* ‘panj’, *z mīēnu* ‘sa mnom’). Izjednačenost jata i šva jedna je od glavnih karakteristika većine kajkavskih govora, pa tako i bistranskoga (u standardnom je hrvatskom jeziku, na primjer, šva izjednačen s vokalom a , a jat je dao karakteristične reflekse *ije/je*). Kao iznimke mogu se izdvojiti *tāst*, *dān* gdje se šva izjednačilo s a , zatim *mēlin* ‘mlin’ gdje je na mjestu šva e (vjerojatno analogijom prema *mēļa* ‘brašno’ i ostalim izvedenicama iz istoga korijena), 1. lice nenaglašenog prezenta pomoćnog glagola biti *sēm* ‘sam’, gdje je (ovdje sekundarno) ə također dalo otvoreno e , *Vūzēm* ‘Uskrs’ gdje je početno $v\text{ə}$ dalo *vu* te *tirāti* ‘tjerati’ s i na mjestu jata. Sve spomenute iznimke od osnovnog razvoja prisutne su i drugdje u kajkavskim govorima i nisu specifičnost samo bistranskoga govora. Uz to, isti refleks kao dugi jat i šva ima i vokal i ispred r u primjerima tipa *kampīēr* ‘krumpir’.$$

Stražnji nazal ɔ i slogotvorno ɫ izjednačili su se u zasebnoj jedinici. U dugom slogu dali su diftong *ou* (koji danas alternira s ɔ), a u kratkome ɔ ($\bar{\text{ɔ}} > ou - \text{r}\bar{o}uka$, *želouđec*, *zōubi*, *vrōčē*, *pōt*, *tōt* ‘tuda’, *spōcala*, *s čerjō*; $\text{ɔ} > \text{ɔ} - \text{r}\bar{o}bača$, *kōdeļa*, *nōtru* ‘unutra’, *sobōta*, *logārski*; $\bar{\text{ɫ}} > ou - \text{ž}\bar{o}uč$, r. pr. m. *stōukli*, *sōnce*; $\text{ɫ} > \text{ɔ} - \text{p}\bar{o}nica$, *dōk* ‘dug’, *dōga*). Kao što je već spomenuto, nenaglašeno se ɔ gotovo redovito zamjenjuje s u , osobito u gramatičkim morfemima (A jd. *glāvu*, *žēnu*, *zornīcu*, *posōdu*, *ručnik*, *jābuka*). Poput izjednačenosti jata i šva, i izjednačenost stražnjeg nazala i slogotvornoga ɫ u zasebnoj jedinici sustava jedna je od temelj-

¹⁰ Podrijetlo se samoglasnika, kao i cijeloga fonološkog sustava, izvodi iz polaznoga, starohrvatskoga fonološkog sustava. U pogledu samoglasnika to znači da, osim poznatih a , e , i , o , u kakvi npr. postoje i u hrvatskome standardnom jeziku, kao polazne treba pretpostaviti još pet jedinica koje su se u toku jezičnog razvoja u većini organskih govora promijenile, odnosno izjednačile međusobno ili/i s kojom od ostalih jedinica. To su: \check{e} (jat), ə (šva), ɔ (stražnji nazalni vokal), e (prednji nazalni vokal) i ɫ (slogotvorno l).

nih karakteristika kajkavskoga narječja (za razliku od npr. standardnoga hrvatskog jezika gdje su se oni izjednačili s vokalom *u*).

Otvoreno *ɛ* refleks je polaznoga *e* i prednjeg nazala *ɛ* (*e* i *ɛ* izjednačeni su i u standardnom hrvatskom jeziku, i to u srednjem *e*), neovisno o kvantiteti, i dugih i kratkih ($\bar{e} > \bar{\epsilon} - p\acute{e}\check{c}, \check{c}\acute{e}r$, L jd. *proščĕnu*; $e > \epsilon - p\acute{e}p\acute{e}l, v\acute{e}\check{c}\acute{e}r, \check{s}\check{c}\acute{e}r\acute{e}$ ‘jučer’, *jĕna* ‘jedna’, r. pr. s. *nĕslĕ* ‘nosilo’, *sĕrĕ, zdrĕvje*; $\bar{e} > \bar{\epsilon} - p\acute{e}ta, m\acute{e}se, sv\acute{e}tek, gr\acute{e}da$, G jd. *nogĕ, prez. jd. 3. prĕde*; $\epsilon > \epsilon - pr\acute{e}sti, tj\acute{e}den$, N mn. *vĕsnice, \check{c}rĕšnje*).

Bistranski je vokalizam, kako je vidljivo, tipično kajkavski – u inventaru, distribuciji i porijeklu jedinica te u specifičnim jednačenjima polaznih vokala.

Suglasnici

I suglasnički sustav govora Gornje Bistre tipično je kajkavski – njegov inventar, distribucija i podrijetlo. U inventaru *ga*, u podsustavu konsonanata, karakterizira jedan par afrikata, $\check{c} - \check{ž}$ (za razliku od hrvatskoga književnog jezika gdje postoje dva para, “tvrđi” i “meki” $\check{c} - \check{ž}$ i $\acute{c} - \acute{ž}$), te rubno *ʒ*, zvučni parnjak bezvučnome *c*, potvrđen u riječi *bĕʒga* ‘bazga’. Među govorima bistranskoga kraja u suglasničkom inventaru postoje manje razlike u odnosu na govor same Gornje Bistre, a tiču se prvenstveno sonanata *l* i *n*. U završnom položaju ispred stanke zvučni se konsonanti zamjenjuju bezvučnima (*plūk, grōp, lūk* ‘lug, pe-peo’).

Praslavensko **tj* i, ispred prednjih vokala, **kt* u ovom su se govoru, očekivano, izjednačili s polaznim *č* u srednjem \check{c} (*svi\acute{e}\check{c}a, vr\acute{e}\check{c}a, n\acute{o}\check{c}, p\acute{e}\check{c}; \check{c}\acute{e}tiri, \check{c}\acute{u}de*). Praslavensko **dj* dalo je *j* (*mejāš, sĕje* ‘čađa’, *prĕja, žĕja*, prez. jd. *doxĕja* ‘dolazi’), a sekundarno *daj* dalo je $\check{ž}$ (*rožĕk*). Skupovi **stj* i **skj* dali su $\check{s}\check{c}$ (*\check{s}\check{c}\acute{a}p*, prez. jd. 1. *išĕm, stĕmĕšĕ*, L jd. *proščĕnu, m\acute{a}šĕa* ‘mast’), a **zdj* i **zgj* su dali $\check{ž}\check{ž}$ (*m\acute{o}\check{ž}\check{ž}eni* ‘moždani, mozak’). Sekundarni skup *zdaj* dao je *zdj* (*gruōjzdej* ‘grožđe’ – s umetnutim *j* ispred skupa *zdj*).

Napomene o pojedinim suglasnicima:

l̥ i l – Palatalni sonant *l̥* u govoru Gornje Bistre se čuva: *l̥udi, mĕla* ‘brašno’, *dĕtĕla, kl̥uč* (pored: *otpirāč*), *bāžul*, ali ima primjera u kojima se depalatalizirao u *l*: *kl̥un, vučĕtĕl*, komp. *b\acute{o}lšĕ*, r. pr. ž. *zadĕlale* ‘zadrjlale’. Za razliku od toga, u govoru Poljanice potvrđeno je *l* na mjestu *l̥*: *l̥udi, mĕla, k\acute{u}dela, b\acute{a}žul, po p\acute{o}lu*. U riječi *pl̥uča* u obama je govorima došlo do obrnute zamjene, $l > l̥$, ispred *u*, ali u ostalim zabilježenim primjerima ispred *u* ista zamjena nije provedena (*lūk, sl\acute{u}žba*). U sekundarnom skupu *laj* čuvaju se dva glasa – *lj*: *zĕljĕ, vu\acute{o}ljĕ* ‘ulje’, *vesĕljĕ*. Sonant *l* se ispred vokala *i* i *ɛ* izgovara palatalizirano: *stoukl̥i, k\acute{u}l̥iki, složĕlĕ, lĕština*.

ń – Na mjestu palatalnog nazala *ń* u bistranskom govoru dolazi, ovisno o okruženju, *jń* (*kojń*, G *kojńa*, *ðpajńek* ‘opanak’, prez. jd. 1. *žějńem*, *križajńę*), *jn* (*bistrajński*, N mn. *ðpajńki*) ili *ń* (*ćriěšńa*).

x – Bezvučni se velar *x* većinom čuva u svim položajima – početnom, središnjem i završnom (*xlăčę*, prez. jd. 1. *kûxam*, *krûx*). Kao iznimke zabilježeni su *ðre* ‘orah’, kod kojega je u nominativu otpalo *x*, ali se u kosim padežima čuva (G *oręxa*), te prezent glagola ‘htjeti’ *ðću*, *ðćęš...* *X* je ispalo i u nastavku za L mn. imenica (*na rōũka*). Osim toga, *x* dolazi i na mjestu polaznog prijedloga/prefiksa *vă* (*x korĩtu*, *x košăru*, *x mĩru*; *xmrĩeti*, prez. *xmęrję*, r. pr. ž. *xbĩel’ile*), osim u riječima *dōvęc* ‘udovac’, *dęvica* ‘udovica’ gdje je kontinuant *vă* ispala.

j – Sonant *j* umetnut je u primjerima tipa *obũjti*, *ćũjti*, *vōjziti*, prez. *vōjzim*, *vōjs* ‘voz’, *gōjńiti sę* ‘goniti se, tjerati se’, prez. *gōjńi sę*, *gōjđina* ‘kiša’.¹¹ Kod prvih dvaju *j* se možda može tumačiti analogijom prema prezentu glagola. *J* u slijedu *rj* nastalo je i od polaznoga palataliziranog *r’* u *škărję* (ali nije sačuvano u *zōra*, prez. jd. 1. *ðręm*).

Suglasnički skupovi:

Čuva se stari suglasnički skup *ćr* (*ćrięp*, *ćrięva*, *ćjńi*, *ćjļęni*), a isti skup dolazi i u *ćriěšńa* ‘trešnja’.

Između labijalnih konsonanata *p*, *b*, *m*, *v* i sonanta *j* nije umetnuto epentetsko *l* (*grōbję*, *robję* ‘rublje’, *gĩmję*, *zdrăvję*, I jd. *kjvjð*). U polazni skup *žr* nije umetnuto *d* u primjerima tipa *žriębę*, *žrębęk*, prez. jd. 2. *žęręš*.

Polazni skup *gt* iz kosih padeža riječi ‘nokat’ dao je *vt* (*nōvęt*), odnosno, nakon obezvučenja, *ft* (mn. *nōfti*).

Skup *hv* dao je *f* u *făla* ‘hvala’, a *xt* je dao *št* u *štęl* ‘htio’ i ostalim oblicima toga glagola.

Ispadanje suglasnika:

U govoru su zabilježena sljedeća ispadanja suglasnika iz suglasničkih skupova: *svr* > *sr* (prez. jd. 3. *słbĩ*), *žj* > *ž* (*buōžĩ*), *kć* > *ć* (*ćęr* ‘kći’), *vl* > *l* (*lăkņę* ‘vlakno’), *pt* > *t* (*tĩć* ‘ptica’), *pš* > *š* (*šenića*), *vs* > *s* (*sę* ‘sve’ u odnosu na *vęs* ‘sav’), *tl* > *kl* (*mękła*), *tm* > *km* (*kmĩca*), *dl* > *bl* (*blĩętvę*), *kr* > *xr* (*xruška*), *xt* > *ft* (*plăfta*). Skup *tj* u *tjęđęn* ostao je nepromijenjen.

¹¹ Samo je jedna govornica navela da se u govoru javlja riječ *gōjđina* u značenju ‘kiša’, i to u izričaju *bðę lĩępa gōjđina*. Ostali govornici spominju samo riječ *kĩša*. Riječ *dęžj* ili slična s tom osnovom nije zabilježena.

IZ MORFOLOGIJE¹²

U deklinaciji **imenica** svih osnova vokativ je izjednačen s nominativom (izuzetak su neka ženska imena koja u vokativu čuvaju poseban nastavak!), dativ s lokativom. Akuzativ je kod imenica muškog roda za živo izjednačen s genitivom, a za neživo s nominativom. U množinskim padežima dativu, lokativu i instrumentalu nije došlo do sinkretizma (ujednačavanja), nego se čuvaju stariji nastavci.

Deklinacija imenica ženskoga roda na *-a*: jednina N *-a* (*glāva*, *žēna*), G *-ę* (*glavę*, *krāvę*), DL jd. *-ę* (*glāvę*, *dęce*, *rouķę*), A *-u* (*glāvu*, *rouķu*), V *-a/-o* [*-ō*] (*glāva*; *Kātō*), I *-u/-ōū/-ō* (*z glāvu*, *sestrōū*), množina NAV *-ę* (*rouķę*), G *-ō* (*rouķ*, *desiēk*), D *-am* (*rouķam*), L *-a* (*rouķa*), I *-ami* (*rōkāmi*). Nastavak *-o* (fonetski redovito *-ō* i uglavnom dugo) u vokativu jd. dolazi isključivo kod određenih ženskih imena (*Kātō*, *Bārō*).

Deklinacija muškoga roda: jd. NV *-ō* (*čōvęk*), G *-a* (*mōūža*, *čōvęka*), A (= N za neživo / G za živo), DL *-u* (*čōvęku*), I *-ęm* (*mōūžęm*, *čōvękęm*), množina NV *-i* (*zōubi*), G *-of* (*kōjnof*), D *-ęm* (*kōjņęm*), A *-ę* (*zōube*, *kōjņę*), I *-i* (*kōjńi*).

Deklinacija srednjega roda: jednina NA *-ę/-ę* (*sęļę/grūōjzdję*), G *-a* (*kuōlja*), DL *-u* (*sęļu*), I *-ęm* (*korīęm*), množina N *-a* (*korīta*), G *-of/-ō* (*korītof/korīt*), I *-i* (*korīti*).

Infinitiv **glagola** ima nastavke *-ti* i *-čī*. U govoru se čuva supin (s nastavcima *-t*, *-č*). Prema prikupljenoj građi, supin se, kao poseban glagolski oblik uz glagole kretanja, javlja kod nesvršenih glagola (*išla sęm brāt*, *išļę su napājat*, *iti prāt*), a kod svršenih izostaje (*nīēs išla sęsti*, *išla sęm naxranīti*).

Prezent se tvori sljedećim nastavcima: jd. 1. 1. *-m* (*dīēlam*), 2. 1. *-š* (*dīēlaš*), 3. 1. *-ō* (*dīēla*), mn. 1. 1. *-mę* (*dīēlamę*), 2. 1. *-tę* (*dīēlatę*), 3. 1. *-ju* (*dīēlaju*). Nastavkom *-u* za 1. 1. jd. odstupa samo glagol 'htjeti': *đču*; 1. 1. jd. glagola 'moći' glasi *mōręm*.

Nenaglašeni oblik svršenog prezenta pom. gl. biti glasi: 1. *sęm*, 2. *si*, 3. *ję*, 1. *smę*, 2. *stę*, 3. *su*.

U Poljanici je nastavak 1. 1. mn. prez. *-mu* (*kōpamu*, *ōremu*, *dīēlamu*).

Glagolski pridjev radni tvori se nastavcima: *-(ę)l*, *-la*, *-lę*, *-li*, *-lę*, *-la*, u skladu s distribucijskim ograničenjima vokala *o* (*-ę* u srednjem rodu jednine) i realizacijom sonanta *l* ispred prednjih vokala (*l*).

Lične **zamjenice** *jā* i *tī* u DL glase *męnę*, *tębę*, a u I *mīēnu*, *tuōbu*. Upitno-odnosna zamjenica za neživo, kako je već spomenuto, u Gornjoj Bistri glasi *kāj* i

¹² Donose se osnovni i nepotpuni morfološki podaci. Navode se nastavci za padeže koji su postojali u prikupljenoj građi pa paradigme nisu cjelovite (neki nastavci izostaju). Za potpuniju sliku morfološkog sustava potrebna su opsežnija istraživanja.

kěj, a u Poljanici *kòj*; zamjenica za živo je *duòj/dôj* ‘tko’. Neodređene zamjenice su, među ostalima, *něšći* ‘netko’, *nišći* ‘nitko’, *něke* ‘nešto’, *niš* ‘ništa’.

ZAKLJUČAK

Govor Gornje Bistre i cijeloga bistranskog kraja svrstava se u središnjozagorski dijalekt kajkavskoga narječja. To je troakcenatski govor koji pripada starijoj, konzervativnoj skupini što čuva temeljne osobine polaznoga kajkavskoga akcenatskog sustava, prvenstveno metatonijski cirkumfleks (tip *posiêkel*). U odnosu na osnovnu kajkavsku akcentuaciju, u govoru je izgubljena oksitoneza, odnosno kratki naglasak na otvorenome zadnjem slogu. S tog je sloga kratki naglasak prešao na prethodni slog – i kratki i dugi – u oba slučaja tvoreći dugi uzlazni naglasak te su se tako izjednačili tip *glāvà* i tip *ženà* (*glāva*, *žēna*). Vokalski inventar u dugom slogu karakteriziraju diftonzi *ie*, *uo* i *ou* (koji danas slobodno alterniraju s monofonzima *e*, *o* i *o*, što se osobito odnosi na diftonge *uo* i *ou*). Provedena su tipična kajkavska jednačenja: jat i šva su u dugom slogu dali *ie*, a u kratkome *e*, stražnji nazal *ɔ* i slogotvorno *l* u dugom su slogu dali *ou*, u kratkome *o*. Nenaglašeni vokalizam obilježava zamjena vokala *o* vokalom *e* u otvorenome zadnjem slogu. Praslavensko je **dj* dalo *j*. Polazno *ń* reflektiralo se kao *jń*, *jn* i *ń*; *l* se u govoru Gornje Bistre češće čuva, ali se u određenom broju primjera i depalataliziralo u *l*, za razliku od Poljanice gdje je palatalizacija dosljednije provedena. Deklinaciju imenica karakterizira čuvanje starijih nastavaka DLI množine (odnosno izostanak sinkretizma). DL jednine imenica ženskog roda na *-a* ima nastavak *-e*, a I nastavak *-u*, poput A (ali uglavnom s različitim naglaskom, u skladu s akcenatskim razvojem). U prezentu glagola u Gornjoj Bistri dolazi nastavak *-mę* u 1. licu množine (u Poljanici taj je nastavak *-mu*).

Ovaj kratak opis govora Gornje Bistre i bistranskoga kraja tek je osnova, temelj za daljnja detaljnija i sveobuhvatnija istraživanja, koja su nužna jer u dijalektološkoj literaturi o bistranskom govoru podataka gotovo uopće nema. Za iscrpniji prikaz trebalo bi ih obaviti u svim mjestima bistranskoga kraja, s upitnikom koji bi obuhvaćao veći broj pitanja i time omogućio detaljniju analizu fonologije, donio cjelovite morfološke podatke te pružio uvid u ostale jezične razine: tvorbu riječi, sintaksu i leksik. Tako bi se preciznije utvrdile i razlike među pojedinim govorima bistranskoga kraja.

Kao na svaki organski govor danas, i na bistranski snažno utječe standardni jezik iz škole, s radija, televizije i ostalih medija. K tomu, na bistranski govor dodatno djeluje i govor nedalekog Zagreba kamo već odavna velik broj Bistrana odlazi na posao ili školovanje. Razlog je to zbog kojega se fizionomija izvornoga

bistranskog govora ubrzano mijenja, nepovratno gubeći karakteristične bistranske jezične crte. I zbog toga bi, kako je rečeno, valjalo napraviti temeljitija jezična istraživanja kojima bi se prikupila jezična građa i time sačuvala za budućnost. S druge strane, još je važnije kod izvornih govornika bistranskoga, kao i svakoga drugoga mjesnog govora, izgraditi svijest o vrijednosti i važnosti očuvanja i njegovanja vlastitoga idioma, osobito kod djece i mladih. To se može ostvariti na različite načine – npr. pisanjem razlikovne gramatike mjesnoga govora u odnosu na standardni hrvatski jezik ili skupljanjem leksičke građe, odnosno pisanjem većega ili manjeg rječnika lokalnog govora. Velik poticaj ili čak presudnu ulogu u tome može odigrati škola. Od svega je ipak najvažnije taj svoj materinji govor, u odgovarajućim prilikama, koristiti u svakodnevnoj komunikaciji. Jer – izvorni, organski govor živi ponajprije po svojim govornicima. Na njima je da ga sačuvaju!

Literatura:

Stjepan Ivšić – 1936: Jezik Hrvata kajkavaca, *Ljetopis JAZU*, sv. 48, Zagreb, str. 47–88

Mijo Lončarić – 1996: *Kajkavsko narječje*, Zagreb

Antun Šojat i sur. – 1998: *Zagrebački kaj*, Zagreb

Vesna Zečević – 1993: *Fonološke neutralizacije u kajkavskom vokalizmu*, Zagreb

GORNJA BISTRA

(ogled govora)¹³

Kad ję tō [*sjeme konoplje – op. a.*] nīkl'ę i zrās'ę, i ònda kat ję to bil'ę zręłę za brāti – kōnopļu i prędivę – tō smę mī pukāl'i, na rōkicę mętāl'i. I ònda dvādeset tīe rōkuf ję bil'ę za jęnu moč'īlnicu. I tō smę ònda nęš'l'i, peļāl'i, tām dę ję vōda, pod vōdu dę'l'i, namoč'īl'i, gōrę dęškę dę'l'i i kāmene kaj nīe vōda nam tō odnęsla. I tō sę trī tjędnę moč'īl'ę. I ònda smę domuōf dopeļāl'i. Ònda su plōti bil'i ònę lętve. I po tiem smę ònak napīkal'i kaj sę pōsušil'ę. I ònda je bīla tākva stōpa, tū su dōl'ę trī bil'i zōbi, gore dvę, i ònda to sę tōkl'ę. To sę tōkl'ę, sāmę sę pōsušil'ę priē. Sūšil'ę sę ak je sūncę bil'ę jęnu dvā tjędnę, po pluōtu. I ònda smę tō stōukl'i, i ònda smę

¹³ Tekst je “skinut” sa zvučne snimke snimljene 2009. godine. Ispisan je fonetski (ne fonološki). Govorila je Dragica Tišljar. Iz tehničkih razloga u tekstu nije označeno kad su vokali *o* i *u* bili izgovoreni s prednjom artikulacijom (kao *ó* i *ú*). Kako je izvorno riječ o govorenom tekstu, koji je vjerno “skinut” sa snimke, rečenično ustrojstvo je ponegdje nepotpuno i ima osobine govorenoga (a ne pisanoga) jezika.

třl'i na třl'icu. I ònda na jě̃n grě̃ben kaj smę̃ mikał'i, i ònda smę̃ tę̃ kòdę̃lę̃ dę̃lala. Povę̃smi ot kònoplę̃ – tò smę̃ za tř̃nję̃ plãftę̃, za ručnıkę̃, za stuõłnãkę̃. To smę̃ zvãlę̃ – viš, õvę̃ ję̃ kòdę̃la, õvę̃ ję̃ povę̃smę̃, tò ję̃ lř̃epę̃ povę̃smę̃ ostãlę̃ zã tu bõłšu rõbu. I ònda tò smę̃ nę̃sl'i kãlcu.

Př̃ie smę̃ pãril'i – nř̃e mašınę̃ bılę̃ – robję̃. Ònda gõrę̃, kam sę̃ ję̃ slozř̃ile, tũ ję̃ pãrenica, tũ sę̃ ję̃ slozř̃ile tuõ robję̃ nõtru. Ònda gõrę̃ ję̃na stãra plãfta, ònda nã ř̃u sę̃ dę̃l pę̃pę̃l, lũk, kaj sę̃ vlř̃evałę̃. Lũk od pę̃pę̃la. I ùnda gõrę̃ tę̃ př̃ę̃ję̃, znãtę̃, kaj su se i tę̃ př̃ę̃ję̃ kak xbř̃el'ile. Ònda ř̃i prãt tò ... i př̃ę̃ję̃, i ònak tř̃kati. Ònda na vř̃tel, kę̃j su se vř̃l'i klõpki, i tò sę̃ nę̃slę̃ tãm x sę̃lę̃ drũgę̃. Nř̃esmę̃ mř̃ imę̃l'i za tkãti př̃iemu. Nę̃k smę̃ sõsę̃du tãm tò nę̃sl'i i ònda ję̃ õn zę̃tkal tò i ònda smę̃ mř̃ zę̃šř̃ile, i tò vam ję̃ bılę̃ kũl'iki põsę̃l s ř̃im.

Čę̃z gõru sę̃m př̃ek Slř̃emena nõsila ... tř̃govř̃inu. Krę̃j ję̃nę̃ vũrę̃ v nõči sę̃m sę̃ zdř̃gla, i košãru na glãvu i xãmpę̃r v rõka. ř̃l ję̃ kř̃ša, il ję̃ lř̃epę̃ bılę̃ – nř̃e vãzņę̃ – ř̃l ideš, i ònda na ř̃lř̃icki plãc dũõjti. Př̃ę̃šla sę̃m krę̃j ję̃nę̃ vũrę̃ – na plãc smę̃ dõšlę̃ krę̃j šę̃st vjũtrę̃. Po kmř̃ice! Pa kãd vam sę̃ znãlę̃ ... gř̃mę̃ti, ònak blř̃ę̃skati, ònda kad ję̃ blř̃ę̃snulę̃, sę̃m bř̃žę̃ glę̃dę̃la př̃et sę̃ kaj sę̃m vř̃dę̃la. Ję̃su, bř̃l'i su łõgãrski põti. Al ję̃ i kamř̃eńã bılę̃ kat ję̃ kř̃ša pãdala, kat ję̃ võda ř̃šla, tò ję̃ võda, ònak odř̃la zę̃mř̃u. Sę̃m si i cř̃pę̃lę̃ na košãru privę̃zãlã, a čę̃z gõru po kmř̃ice, po kamř̃eńã bõsa. I ònda kad smę̃ dõšlę̃ na mãltu, dõlę̃ gdę̃ ję̃ põmpa bř̃la, na Pantofčãk, ònda smę̃ si nõgę̃ opralę̃ – a sad sę̃ nę̃mreš õbũjti kad si sę̃ vę̃s stõčil po nõči.

A, poč̃ivãl'i smę̃ si. Na Kokošř̃ĩncu – zõvę̃ sę̃ tò mę̃stę̃. Kad su ž̃ivat nosř̃ile, ònda su tu ř̃šlę̃ i kõkošř̃i napãjat. Òndar, př̃i ř̃ę̃spę̃lu... Gõrę̃ ję̃ ř̃sus šũmę̃ bř̃l i ònda tũ smę̃ si poč̃ĩnul'i. I ònda smę̃ pak př̃ę̃šř̃l'i slř̃emenski põt i nõtru nat korř̃tę̃, e, ònda smę̃ x korř̃itu si ř̃stę̃ mãlę̃ poč̃ĩnul'i, ònda nř̃š do mãltę̃.

A dok sę̃m bila cũř̃ica, ję̃sam šk̃õlu xõdila vę̃č̃ nę̃ znam... A kãk bi i ř̃šla šk̃õlu, kat sę̃m sãki drũgi dãn ř̃šla s tãtu, č̃ř̃iešņę̃ nę̃sla v Zãgř̃ep – õn f kũõšu, a mę̃ni tãk mãlu košãricu. Sãmę̃ kaj sę̃m mu vãlda za pę̃jdãša bř̃la. Mãma ję̃ dę̃ņę̃ obrãla, mř̃ smę̃ to zũtra odnę̃sl'i. I ònda smę̃ mř̃ ř̃šl'i po ùlř̃ice i č̃ũdę̃ smę̃ po xř̃za př̃õdal'i.

Jedanajst nas je biľe. I ònda tí përi tò. Tò sëm tàk lùksiju díelala. Krej jëne vüre v nõči sę zbudíla, vëčer sëm si namòčila vieš i ònda vjùtrę díela gòre rùšicu stâru, i ònda sëm díela gòre pëpel – i kuríti, i vľievàti, døk ję išľe vròće kaj me ję pëkle, znàte, dölę na pìpek, vòda. I ònda kat ję bila već vròća, ònda sëm pręstala. Ònda – na glâvu, na koríte nametàti tò, i tàm v òne drùge sëlę prât.

Pa kât smę kòkoši imël'i, pa jâjca su bila, pa tù smę òdojkę imël'i. Biľe ję pòsla! Gđoga pòsla! Kat sëm gòd z ledíne dòšla, tàk puòl dânu, jâ nïes nìkat išla prìe sęsti pak jâ jęsti, jâ sëm išla živínu naxraníti – i pëjceķę i krâvu – i ònda sëm jâ x mïru sęla i jíela. Korüzü smę sęjal'i ćüde, šenïcu, jęćmęn, xľš.

*THE GORNJA BISTRA AND THE BISTRANSKI KRAJ (SURROUNDING AREA)
VERNACULAR*

By Anita Celinć, Zagreb

Summary

The paper puts forth an analysis of the phonological, and partly the morphological systems of the Kajkavian dialect spoken at Gornja Bistra and the surrounding area (situated at the foot of the Medvednica hill, some twenty kilometers from Zagreb). It is on the subject of the Kajkavian vernacular belonging to the old, conservative group of vernaculars (preserving the basic Kajkavian accentuation); the one belonging to the središnjozagorski (central Zagorje) dialect; - according to the more recent division of the Kajkavian dialect. It is a vernacular that besides being characteristic for its triple accentuation system and for retaining the metatonic circumflex, also has the following characteristic reflexes of the initial, Early Croatian vowels: equated jat and šva resulted with diphthong ie in the long syllable (at the same time there is the diphthong uo in the position of the long o in the vowel system), the close ę in the short syllable, and the back nasal ǫ and the syllable-creating ǰ in the long syllable resulted with diphthong ou, and the close ǫ in the short one. The vernacular is also characteristic for the final o being replaced by the close ę. The noun declination is characteristic for its lack of syncretism, i.e. retaining older endings in the dative, locative and instrumental plural cases., morf-root/syllable+ending meę in the present tense 1st person plural, and many other linguistic characteristics, most of which link Bistra with the wider Kajkavian dialect area.

Key words: Bistra, Kajkavian dialect, dialectology